

ADINA HULUBAȘ

**Ion H. Ciubotaru,
Ouăle de Paști la români.
Vechime, semnificații, implicații ritual - ceremoniale, Iași,
Editura Presa Bună, 2012, 338 p.**

Tema obiceiurilor pascale, ce presupune analiza semnificațiilor complexe adunate de-a lungul secolelor în practicile rituale adiacente, nu a mai fost investigată în profunzime la noi, tocmai din cauza dificultății sale. Multitudinea straturilor culturale care s-au derulat în istoria noastră, simbioza realizată în timp între credințele creștine și obiceiul anterior de a picta ouă, fluiditatea sensurilor pe care le primesc numeroasele ornamente *închistrite* pe ouă și gradul ridicat de stilizare a lor sunt tot atâtea motive pentru care, până acum, specialiștii au evitat să trateze exhaustiv tematica ouălor de Paști, la români.

Așa cum promite subtitlul lucrării, *Ouăle de Paști la români. Vechime, semnificații, implicații ritual - ceremoniale*, semnate de profesorul Ion H. Ciubotaru, necunoscutele acestui ansamblu de obiceiuri sunt elucidate rând pe rând, cu ajutorul unei structuri logice, al unei bibliografii vaste și al intuiției etnologice fine. Cuprinsul volumului revelează compoziția argumentației care folosește tehnica focalizării succesive, de la imaginea panoramică, la contexte specifice și elemente particulare ale practicilor legate de simbolistica oului.

După o retrospectivă bibliografică întinsă pe trei secole (care nu doar ia în considerație orice notă referitoare la acest obicei și orice monografie sătească, ci și atrage atenția asupra erorilor comise, a plagiatului evident al unor lucrări și asupra meritelor folclorice ale altora), autorul deschide investigația sa prin capitolul numit *Mitologia oului*, în care sunt valorificate date arheologice, istorice, de istoria artei și, desigur, de antropologie culturală. Prin îngustarea cadrului următor se scoate în evidență *Înțelesul legendelor* în care apar trimiteri la ritul pascal. Dacă anterior simbolistica oului a fost discutată diacronic, pe canavaua întinsă a lumii, cea de a treia apropiere a planului urmărește *Oul în mentalitatea tradițională* românească, în cadrul obiceiurilor calendaristice și familiale, dar și în alte contexte asupra cărora vom reveni. *Redimensionările ritual - ceremoniale* surprind imaginea centrală a întinsei teme etnologice, alături de *Repere ale dăinuirii*, capitole în care cititorul află totul despre tehnica încondeierii, despre motivele prezente pe ouă și despre însemnătatea ouălor „muncite”. Concluziile nu se

limitează la a reveni asupra subiectului amplu, ci adaugă noi nuanțe și profunzimi ale perspectivei pentru o limpezime și mai mare a imaginii care a rămas difuză atâta vreme, în etnologia românească.

În plus, volumul conține rezumate în patru limbi de circulație internațională, o bibliografie completă asupra temei în cauză, indice de motive ce pot fi găsite pe ouă, cu trimitere la albumul în care pot fi văzute, și aproape 700 de fotografii cu ouă încondeiate, clasificate de autor după tipul ornamentelor, cu indicația zonelor de proveniență și, uneori, a numelor celor care le-au lucrat.

Încă din introducere, Ion H. Ciubotaru atrage atenția asupra legăturii organice dintre vopsirea ouălor și obiceiul colindatului, care, înainte vreme constituia o datină de primăvară (până în secolul al IV-lea d. Chr. când Anul Nou a fost mutat de la 1 martie la 1 ianuarie). Ceea ce evidențiază acest paralelism este „urarea de tip direct”, pe care savantul Petru Caraman a analizat-o în numeroase lucrări etnografice, dintre care menționăm *Colindatul la români, slavi și la alte popoare*. Întreaga carte semnată de Ion H. Ciubotaru se va axa, așadar, pe conexiunile profunde dintre aceste două segmente ale culturii populare, dar va analiza și alte înrudiri semantice care clarifică funcția rituală a obiceiului.

Primele două capitole se află într-o relație de complementaritate culturală, informațiile mitologice universale fiind urmate de imaginarul autohton al legendelor despre Paști și ouă. Autorul elucidează legătura dintre ou și speranța regenerării de după moarte, prin invocarea riturilor funebre pentru copii, dar și prin discutarea „oului de struț”, ce apare ca decorațiune mistică în bisericile din România, Europa vestică, Egipt și Etiopia. Simbolistica oului este urmărită, de asemenea, în planul epicii populare (capitolul despre legende este anticipat, la nivelul genului literar, de basmele în care sufletul exterior are localizarea secretă într-un ou – sipet) și al liricii culte (prin poezia lui Ion Barbu), dar și al artei plastice, o dată cu invocarea operei lui Constantin Brâncuși, pentru care forma ovulară s-a dovedit a fi o inspirație constantă. Ion H. Ciubotaru cuprinde, așadar, atât planul etnografic, cât și cel amplu, spiritual, al semnificațiilor pe care le poartă oul ca simbol.

Odată creat fundalul cultural, etnologul conduce analiza într-un plan specializat, prin descoperirea mentalității tradiționale legate de ou, și structurează discursul în subcapitolele: *Repere calendaristice prepascale, Microcosmosul gospodăresc, Rituri agrare, Ciclul familial, Ipostaze ale colindatului, Înfrățirea rituală și Oul părăsit*. În toate aceste paliere ale culturii tradiționale, oul apare datorită încărcăturii sale magice, de protecție a individului și chiar a gospodăriei întregi.

Încă de la începutul Postului Mare, *homo religiosus* se pune la adăpost de încercările grele ale regimului alimentar prin mâncarea unui ou, care, prin analogie magică, va face perioada de restricții să fie ușoară precum oul. Cele mai multe implicații asupra destinului personal se regăsesc, însă, în ciclul obiceiurilor familiale, în cadrul cărora frecvența utilizării rituale a oului îl apropie pe acesta de funcția simbolică a pomului, un alt element profund încărcat de energie fastă contagioasă, potrivit mentalității tradiționale românești. La naștere, oul constituie un ingredient al scaldei de după botez, pentru a fi pruncul „sănătos și întreg ca oul”. Dacă bolile îi pun viața în pericol, copilul este vândut simbolic pe fereastră pentru un ou, iar primii pași sunt deprinși în „urmărirea” unui ou fiert, al cărui consum are și puterea de a desprinde psihologic pruncul de obiceiul suptului. Nu doar nunta din România se face în prezența de bun augur a oului ritual, ci și în Franța, Statele Unite ale Americii și China, unde, după cum arată etnologul ieșean, ouăle sunt folosite pentru aducerea pe cale magică a peșitorilor. La Orhei, în Slovenia și

Germania riturile nupțiale preliminare presupun un schimb de ouă pictate între tineri, ca semn sigur de căsătorie. Cunoscutul obicei ca mirii să mănânce dintr-un singur ou la nuntă este atestat și la alte popoare, pe care autorul le menționează. Riturile funebre fac din ouăle roșii atât un dar primițial, cât și un simbol apotropaic, care protejează integrarea *dalbului de pribeag* în lumea de dincolo. Pomenile îndătinat la sărbătorile ce au ca punct de referință calendaristic Paștele sunt, de asemenea, caracterizate de oferirea ouălor vopsite. În contextul venerării celor dispăruți, autorul analizează și obiceiul *jocului de pomană* și îl relaționează, printr-o bibliografie edificatoare, cu horele de la Nedei.

Pe lângă puterea de a alunga răul prin simpla lor purtare în buzunar, ouăle roșii sunt folosite în medicina populară ca remediu împotriva fricii, a orbalțului, a durerilor de cap, năjitului, a durerilor de măsele, pentru tratarea albeții, în caz de junghiuri și ca pavază împotriva Sântelor. Autorul remarcă faptul că în Ucraina și Slovenia ouăle roșii pot vindeca hernia. Toate aceste funcții terapeutice sunt subsumate simbolisticii întregului sau a integrității indistructibile a oului sfințit, deci de două ori fortifiant în plan magic. Aceeași valoare face ca oul să consfințească înfrășirile rituale, alături de colaci, despre care profesorul Ciubotaru scrie în contextul „alianței pe pâine”.

Gospodăria și viețuitoarele din jurul ei sunt păzite prin utilizarea ouălor, încondeiate sau nu. De la îngroparea acestora în timpul construcției casei în gropile pentru furci, sub talpa de stejar a casei, în temelie, sub prag, la colțuri, în cuptor, în bățatură sau în grădini și livezi, până la expunerea oului sub streășină sau la poartă, pe o creangă de stejar și așezarea celui încondeiat în lada de zestre, toate gesturile vizează o securitate în plan magic, sub scutul simbolic al obiectului care întrupează perfecțiunea și sacrul. Riturile agrare discutate de către autor au în centru punerea sub aceeași zodie favorabilă a boilor de la plug, a brazdelor, semințelor folosite la semănat și a snopilor.

Tot binele gospodăriei îl vizează și colindatul pascal, un obicei astăzi rar, dar cu o importantă valoare documentară. Vrajile de natură agrară și urările în care autorul identifică funcția de *omen* sunt răsplătite cu ouă de către cei colindați, cum, de altfel, se solicită și în practica *Lazărului*, a *Tocănițelor* din Joia mare, sau a obiceiului numit *Câțu mâțu*. Descolindatul performant la Paști evidențiază tiparul cultural comun cu obiceiurile de iarnă, iar Joimărița cea amenințătoare reprezintă, potrivit cercetătorului ieșean, „o divinitate psihopompă străveche” (p. 129). Obiceiul Vălăritului și udatul de Paști sau la Sfântul Gheorghe, analizate în relație cu ouăle de Paști, constituie o altă contribuție notabilă a volumului de față.

Oul părăsit, despre care se discută la pagina 147, dar și ulterior, într-un subcapitol distinct, constituie reversul puterii benefice și atrage damnarea celui care îi provoacă „gestația”. Stilul evocator al întâmplării din 1980, când etnologul a fost martor la receptarea sătească a unui asemenea caz neobișnuit, este diferit de restul volumului și amintește de abilitatea de a derula un film în mintea cititorului, valorificată cu virtuozitate în volumul *Petru Caraman. Destinul cărturarului*. Întâmplarea aduce un plus de veridicitate și de vitalitate abordării științifice, prin conștientizarea receptorului asupra pregnanței pe care credințele românești o dovedesc peste veacuri.

Prim-planul demonstrației, adică cel de-al patrulea capitol al cărții, se împarte între temele *Focul cel nou și apa neîncepute*, *Vopsirea și ornamentarea ouălor*, *Ciocnitul și rostogolitul ouălor*, *Ouăle încondeiate și colacii rituali*. Cele două elemente primordiale, focul și apa, definesc cultul strămoșilor ce sunt „primiți” la fostele lor gospodării. Pentru cei vii, apa

purifică uneltele, animalele de tracțiune, casa, răspânțiile și drumurile. Autorul așază în același context apotropaic și augural, practica spălării pe față în dimineața de Paști cu apă în care s-a așezat un ban și un ou roșu. Aceasta revine în atenția cercetătorului și în cadrul practicii vopsirii ouălor, performată după reguli stricte și în momente specifice. Motivele de pe ouă, spune profesorul Ciubotaru sunt semne care oferă indicii despre „gândirea magico-mistică a celor de odinioară” (p. 171).

Rostogolirea ouălor, cu puternice implicații thanatice, după cum s-a subliniat anterior în lucrare, este raportată acum la leagănele nelipsite de la horele satului, când încărcătura solară a sensului de mișcare influențează pozitiv omul și vegetația. Asemenea ouălor, pâinea este dată de-a dura pe câmp, iar la nuntă, colacul ritual se rostogolește de la masă la ușa cuscrilor mici, iar apoi de la ușa la sobă, în noua casă a miresei. Autorul îl invocă din nou pe Petru Caraman, care a demonstrat legătura dintre rostogolire și legănat, ca mai apoi să facă trimitere la o altă practică internațională pentru obiceiul de a rostogoli colaci și ouă (nordul Franței). Legătura dintre copturi și ouăle încondeiate este extinsă prin discutarea practicii dispărute de a așeza pe colaci diferite semne, cu vădit rol magic. Asemenea colacilor marcați cu simboluri stilizate, ouăle pictate trebuiau mâncate cu totul, adică inclusiv coaja, pentru ca urarea să devină realitate.

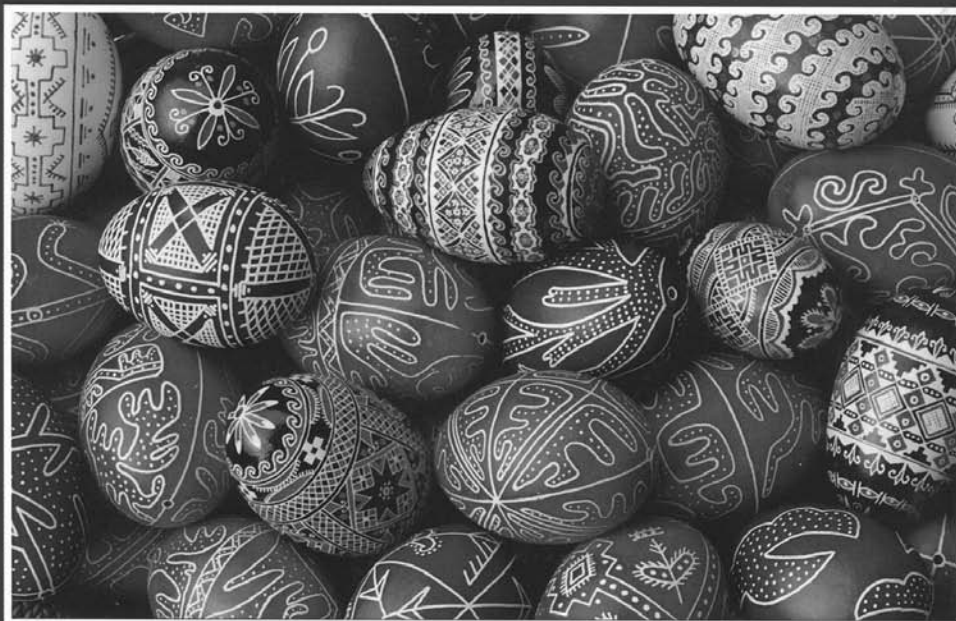
Ultimul capitol al cărții ar putea fi asemănat cu picturile fotografiate parțial, sub titlul *Detaliu*, fiindcă se oprește asupra *Realizării decorului* de pe ouăle *închistrite*, a *Ornamentelor*, *clasificării* lor și asupra *Simbolurilor arhaice*. După ce am avut ocazia de a privi pânza largă, cu fiecare element component al ei, autorul ne aduce sub lupă tușele infinitezimale ce formează întregul. Modalitatea de gestionare a spațiului de pe ou este analizată din punctul de vedere al cronologiei istorice, de altfel întregul volum subliniind elementele recente, în opoziție cu tehnicile și motivele străvechi. După ce sunt trecuți în revistă folcloriștii care au operat clasificări ale ornamentelor, Ion H. Ciubotaru propune o împărțire nouă, în care cele trei tipuri de bază se împart, la rândul lor, în alte două sub-categorii. Există, așadar, *motive magice*, care pot fi *apotropaice* sau *urări*, *motive culturale precreștine* sau *creștine* și motive exclusiv *estetice*, unele *originare*, altele golate de magism. Autorul atrage însă atenția asupra transformării în timp a semnelor, care, de cele mai multe ori, trec din sfera simbolismului magic în cea estetică. Încadrarea motivelor trebuie să țină cont, în consecință, de fluiditatea sensurilor. Ultimul subcapitol oferă, de altfel, o investigație inedită, o demonstrație incitantă asupra felului cum trebuie analizate aceste „înscrieri”, prin excursul asupra motivelor *șarpelui*, al *broaștei*, al *coarnelor berbecului* și al *căii rătăcite*. Informațiile care susțin investigația științifică vin atât dinspre arheologie și etnografie, cât și dinspre literatura populară. Cea din urmă furnizează informații complementare cu traseele despre *calea rătăcită* în poezia cântecelor ritual-ceremoniale, ceea ce conduce, așa cum observă etnologul, la o dublă ghidare prin indicații (p. 212) pentru integrarea în *lumea fără dor*.

Concluziile volumului fixează o vechime atestată de jumătate de mileniu pentru obiceiul de a picta ouăle la Paști și argumentează specificul românesc al abstractizării ridicate pe care o dovedesc numeroasele motive ce apar pe suprafața cojilor. Autorul identifică practica de a vinde ouă încondeiate drept una din cauzele pierderii motivelor arhaice, un alt efect al comercializării fiind împrumutarea de motive și compoziții din broderii și țesături tradiționale pentru decorarea ouălor de Paști. Trebuie, de asemenea, reținut faptul că doar ouăle crude se încondeiau altădată, tocmai pentru a păstra și transmite vitalitatea latentă a conținutului.

Rod al unei preocupări susținute vreme de patruzeci de ani, cartea de față constituie un

Ion H. Ciubotaru

OUĂLE DE PAȘTI LA ROMÂNI

reper obligatoriu pentru studiul riturilor pascale și nu numai. De acum înainte, nu vom putea vorbi despre riturile calendaristice și cele familiale, despre cultul apei și al focului, medicina populară sau despre practicile magice legate de construcția caselor fără a pune la temelie considerațiilor noastre volumul lui Ion H. Ciubotaru. În același timp, această apariție editorială impresionantă va constitui și pentru cercetătorii străini o prețioasă sursă de referință, menită să conducă la o justă evaluare a datinii din spațiul carpato-danubiano-pontic.